

Верховний
Суд

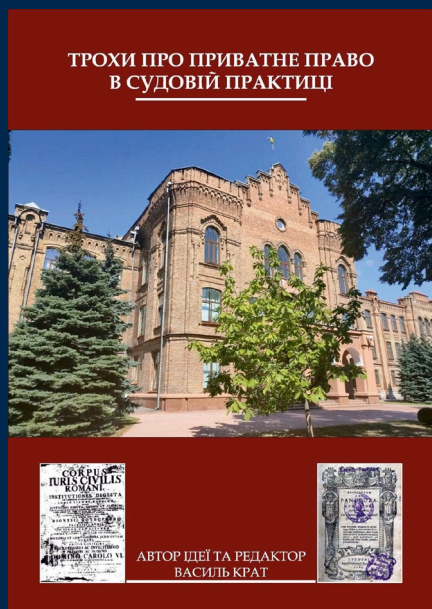
Недійсність правочинів у кредитній сфері

Василь Крат,
суддя Верховного Суду

18 лютого 2022 року
Telegram: <https://t.me/glossema>

Трохи про приватне право

Telegram: <https://t.me/glossema>

Недійсність як приватно-правова категорія

Постанова ОП КЦС ВС від 05.09.2019 у справі № 638/2304/17

Недійсність договору як приватно-правова категорія, покликана не допускати або присікати порушення цивільних прав та інтересів або ж їх відновлювати. По своїй суті ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів є недопустимим.

Завданням цивільного судочинства є саме ефективний захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Такий захист можливий за умови, що права, свободи чи інтереси власне порушені, а учасники цивільного обороту використовують цивільне судочинство для такого захисту.

Недійсність як приватно-правова категорія

Постанова ОП КЦС ВС від 05 вересня 2019 року у справі № 638/2304/17

(провадження № 61-2417сво19)

Приватно-правовий інструментарій (зокрема, ініціювання спору про недійсність договору не для захисту цивільних прав та інтересів) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для невиконання публічних обов'язків, звільнення майна з під арешту в публічних відносинах або створення преюдиційного рішення суду для публічних відносин.

Застосування недійсності як способу захисту / негаційний позов
Постанова ВП ВС від 10 квітня 2019 року
у справі № 463/5896/14-ц

Цивільне право чи інтерес мають бути захищені судом у належний спосіб, який є ефективним. Недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається (абзац перший частини другої статті 215 ЦК України).

Якщо недійсність певного правочину встановлена законом, тобто якщо цей правочин нікчемний, позовна вимога про визнання його нікчемним не є належним способом захисту права чи інтересу позивача. За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, одна зі сторін якого чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та у мотивувальній частині судового рішення, застосувавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину.

Застосування недійсності як способу захисту / негаційний позов
Постанова ВП ВС від 04 червня 2019 року
у справі № 916/3156/17

Визнання нікчемного правочину недійсним за вимогою його сторони не є належним способом захисту прав, оскільки не призведе до реального відновлення порушених прав позивача, адже нікчемний правочин є недійсним у силу закону. За наявності спору щодо правових наслідків недійсного правочину, одна зі сторін якого чи інша заінтересована особа вважає його нікчемним, суд перевіряє відповідні доводи та в мотивувальній частині судового рішення, застосувавши відповідні положення норм матеріального права, підтверджує чи спростовує обставину нікчемності правочину.

Проблема комісії

Ухвала ВП ВС від 27.04.2021 по справі № 363/1834/17

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду обґрунтував ознаки наявності якісного критерію виключної правової проблеми, зокрема вказав на необхідність вирішення того, чи є укладені до 13 січня 2006 року (дати набрання чинності статтями 11 і 18 Закону України «Про захист прав споживачів» у редакції Закону України від 1 грудня 2005 року № 3161-IV «Про внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів») кредитні договори у частині встановлення комісії, інших подібних платежів за обслуговування кредиту дійсними, нікчемними, чи їх потрібно визнавати недійсними.

Проблема комісії

Ухвала ВП ВС від 27.04.2021 у справі № 496/3134/19

Колегія суддів Другої судової палати зазначила, що передача справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики з урахуванням таких аспектів розгляду справ про визнання недійсним кредитного договору у частині встановлення комісії за обслуговування кредиту згідно Закону України «Про споживче кредитування» (стягнення заборгованості за такими договорами), що свідчить про виключність цієї правової проблеми, зокрема, необхідність визначення: (а) чи можливе встановлення комісії згідно Закону України «Про споживче кредитування»; (б) чи має кваліфікуватися умова договору, що передбачає комісію, як дійсна/нікчемна/оспорювана.

Спростування презумпції правомірності правочину

Постанова КЦС ВС від 28.07.2021 у справі № 759/24061/19

Спростування презумпції правомірності правочину відбувається тоді: коли недійсність правочину прямо встановлена законом (тобто має місце його нікчемність); якщо він визнаний судом недійсним, тобто існує рішення суду, яке набрало законної сили (тобто оспорюваний правочин визнаний судом недійсним).

Обов`язковість договору

Постанова ОП КЦС ВС від 23 січня 2019 року
у справі № 355/385/17

У статті 629 ЦК України закріплено один із фундаментів на якому базується цивільне право - обов`язковість договору. Тобто з укладенням договору та виникненням зобов`язання його сторони набувають обов`язки (а не лише суб`єктивні права), які вони мають виконувати. Не виконання обов`язків, встановлених договором, може відбуватися при: (1) розірванні договору за взаємною домовленістю сторін; (2) розірванні договору в судовому порядку; (3) відмові від договору в односторонньому порядку у випадках, передбачених договором та законом; (4) припинення зобов`язання на підставах, що містяться в главі 50 ЦК України; (5) недійсності договору (нікчемності договору або визнання його недійсним на підставі рішення суду).

Недійсність правочину, згода подружжя і добросовісність

Постанова ВП ВС від 29.06.2021 у справі № 916/2813/18

Презумпція розпорядження спільним майном одним з подружжя за згодою другого з подружжя встановлена саме на користь добросовісного набувача прав на таке майно. Тому укладення одним з подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя **може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо суд встановить, що третя особа (контрагент за таким договором) діяла недобросовісно**, зокрема знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності і що той з подружжя, хто укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя.

Добросовісність та недійсність

Ухвала ВП ВС від 09.06.2021 в справі № 523/7609/17

Ухвала КЦС: якщо на момент укладення договору іпотеки власником майна переданого в іпотеку згідно даних реєстру речових прав на нерухомість був іпотекодавець, іпотекодержатель покладався на відповідні дані і обставин щодо його недобросовісності при укладенні такого договору суди не встановили, підстави для визнання недійсним договором іпотеки відсутні.

Ухвала ВП ВС: в ухвалі Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 квітня 2021 року взагалі не зазначено, від висновку щодо застосування якої норми права колегія має намір відступити. Таким чином, Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про відсутність підстав для передачі справи на її розгляд.

Добросовісність та недійсність

Постанова КЦС ВС від 11.08.2021 в справі № 523/7609/17

для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є: пред`явлення позову однією із сторін правочину або іншою заінтересованою особою; наявність підстав для оспорення правочину; встановлення, чи порушується (не визнається або оспорується) суб`єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду. Як наявність підстав для визнання оспорюваного правочину недійсним, так і порушення суб`єктивного цивільного права або інтересу особи, яка звернулася до суду, має встановлюватися саме на момент вчинення оспорюваного правочину.

У справі, що переглядається, суди встановили, що на момент укладення договору іпотеки 14 серпня 2007 року ОСОБА_1 була власником переданого в іпотеку нежитлового приміщення, договір купівлі-продажу від 07 травня 2007 року про придбання нею спірного об`єкту нерухомості був правомірний, а право власності якої зареєстроване в державному реєстрі речових прав. Лише рішенням Суворовського районного суду м. Одеси від 11 жовтня 2010 року по справі № 2-1129/2010 договір купівлі-продажу від 07 травня 2007 року, укладений між ОСОБА_3 та ОСОБА_1, визнаний недійсним, а майно витребуване у ОСОБА_1. Банк покладався на відповідні обставини на момент укладення оспорюваного договору і тому уклав договір іпотеки.

Тлумачення правочину на користь дійсності

Постанова КЦС ВС від 10 березня 2021 року у справі № 607/11746/17

З урахуванням принципів цивільного права, зокрема, добросовісності, справедливості та розумності, сумніви щодо дійсності, чинності та виконуваності договору (правочину) повинні тлумачитися судом **на користь його дійсності, чинності та виконуваності.**

Абстрактні правочини і недійсність

Постанова КЦС ВС від 26.01.2022 у справі № 754/5554/16-ц

Залежно від впливу підстави правочину на його дійсність, правочини поділяються на каузальні та абстрактні. Каузальними є правочини, для дійсності яких необхідна наявність певної підстави. Каузальними є більшість правочинів, урегульованих цивільним законодавством, зокрема купівлі-продажу, дарування, найму, комісії та ін. У випадку відсутності або незаконності підстави можливо визнання відповідного правочину недійсним.

Абстрактними є правочини, дійсність яких не залежить від їх підстави. До абстрактних правочинів відноситься, зокрема, видача векселя, гарантії, вчинення передавального напису (індосаменту). Абстрактні правочини є досить «привабливими» для цивільного обороту, внаслідок незалежності дійсності правочинів від їх підстав. Цим правочинам не властивий правовий зв'язок поміж підставами їх вчинення та їх дійсністю, хоча не можливо стверджувати й про відсутність такого зв'язку взагалі. Втім він не має такого значення, як в каузальних правочинах. Фактично підстава абстрактного правочину залишається «прихованою» для того, щоб її вади не ускладнювали виконання такого правочину, оскільки це може вплинути на стабільність цивільного обороту через порушення тих функцій, які виконують в ньому абстрактні правочини.

Передача заставної не факторинг

Постанова КЦС ВС від 26.01.2022 у справі № 754/5554/16-ц

Заставна по своїй суті є ордерним цінним папером;

цивільний оборот заставної, як цінного паперу, відбувається тільки внаслідок передачі заставної шляхом виконання на ній особою, якій належить заставна (індосантом), передавального напису (індосаменту) на користь іншої особи (індосата) та передачі оригіналу заставної. При цьому індосатом може бути будь-який учасник цивільних відносин. Тобто вчинення індосаменту - це: безпосередньо підписання індосаменту в розумінні передавального напису; передання (вручення) ордерного цінного папера із вчиненням на ньому індосантом вказаній в індосаменті особі;

договір купівлі-продажу заставної, який по своїй сутності регулює внутрішні відносини між індосантом та індосатом, не може бути кваліфікований як договір факторингу, оскільки перехід прав іпотекодержателя за іпотечним договором та основним зобов'язанням до іншої особи здійснюється шляхом передачі заставної;

недійсність договору купівлі-продажу заставної, з урахуванням того, що вчинення передавального напису (індосаменту) є одностороннім абстрактним правочином, не впливає на дійсність вчинення передавального напису (індосаменту).

Належний відповідач у спрах про недійсність правочину

Постанова ВП ВС від 05 червня 2018 року в справі № 910/856/17

Ухвалюючи судові рішення у справі про визнання недійсним правочину, укладеного за результатами проведення електронних торгів, порушеної за позовом учасника електронних торгів, в якості відповідачів мають залучатись всі сторони правочину - державна виконавча служба, організатор електронних торгів і переможець таких торгів. Якщо набувачем (переможцем електронних торгів) є фізична особа, справа підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Застосування недійсності правочину як способу захисту

Відповідно до статей 16, 203, 215 ЦК України для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є:

- (1) пред'явлення позову однією із сторін правочину або іншою заінтересованою особою;
- (2) наявність підстав для оспорення правочину;
- (3) встановлення, чи порушується (не визнається або оспорується) суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду.

Таке розуміння визнання правочину недійсним, як способу захисту, є усталеним у судовій практиці.

Яким вимогам має відповідати зміст правочин?!

Постанова КЦС ВС від 11.06.2020 у справі № 281/129/17

Під змістом правочину розуміється сукупність умов, викладених в ньому. Зміст правочину, в першу чергу, має відповідати вимогам актів цивільного законодавства, перелічених в статті 4 ЦК України. Втім, більшість законодавчих актів носять комплексний характер, і в них поряд із цивільно-правовими можуть міститися норми різноманітної галузевої приналежності. За такої ситуації необхідно вести мову про те, що зміст правочину має не суперечити вимогам, встановленим у цивільно-правовій нормі, хоча б вона містилася в будь-якому нормативно-правовому акті, а не лише акті цивільного законодавства. Під вимогами, яким не повинен суперечити правочин, мають розумітися ті правила, що містяться в імперативних нормах.

На який момент правочин має відповідати вимогам?!

Постанова ВС від 24.04.2020 у справі № 522/25151/14-ц

Підстава недійсності правочину (оспорюваності чи нікчемності) має існувати в момент вчинення правочину.

Застосування недійсності правочину як способу захисту

Постанова ДП КЦС ВС від 17.06.2021 в справі № 761/12692/17

Для визнання судом оспорюваного правочину недійсним необхідним є: пред'явлення позову однією із сторін правочину або іншою заінтересованою особою; наявність підстав для оспорення правочину; встановлення, чи порушується (не визнається або оспорується) суб'єктивне цивільне право або інтерес особи, яка звернулася до суду.

Як наявність підстав для визнання оспорюваного правочину недійсним, так і порушення суб'єктивного цивільного права або інтересу особи, яка звернулася до суду, має встановлюватися саме на момент вчинення оспорюваного правочину.

Яким вимогам має відповідати зміст правочин?!

Постанова ВП ВС від 25.05.2021 у справі № 522/9893/17

85. Посилання на вимоги статті 13-1 Закону України «Про нотаріат», пункту 2 глави 1 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусом України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 року № 296/5, є недоречним виходячи з такого.

86. По-перше, наведені нормативно-правові акти не є актами цивільного законодавства у розумінні статті 4, частини першої статті 203 ЦК України.

87. По-друге, недотримання і порушення правових норм, що в них містяться, не може нести будь-яких негативних наслідків для особи, яка такого порушення не вчиняла, оскільки таке застосування норм права було б порушенням принципу розумності, добросовісності та справедливості (стаття 3 ЦК України).

Яким вимогам має відповідати зміст правочин?!

Постанова КЦС ВС від 11.11.2020 по справі № 591/3176/17

Недопустимим є встановлення неустойки (штрафу чи пені) за правомірну відмову від виконання зобов'язання або односторонню відмову від договору. У справі, що переглядається: у оспорюваному пункті 2.6 фактично передбачено штраф за односторонню відмову від договору; оспорюваний пункт 2.6 суперечить сутності неустойки, оскільки її встановлення не допускається за правомірну відмову від виконання зобов'язання або односторонню відмову від договору. Тобто обов'язковість положень акту цивільного законодавства слідує з його змісту.

«Недійсність договору» & «розірвання договору»

Постанова КЦС ВС від 22 червня 2020 року в справі № 177/1942/16-ц

Тлумачення статей 215, 216 ЦК України та статей 651 – 653 ЦК України свідчить, що законодавець розмежовує конструкції «недійсність договору» та «розірвання договору», як за підставами, так і за своїми правовими наслідками. Наявність підстав для визнання договору недійсним має встановлюватися судом на момент його укладення. Тобто, недійсність договору має існувати в момент його укладення, а не в результаті невиконання чи неналежного виконання зобов'язань, що виникли на підставі укладеного договору. Невиконання чи неналежне виконання зобов'язань, що виникли на підставі оспорюваного договору не є підставою для його визнання недійсним.

Недійсність розірваного договору

Постанова ВП ВС від 27 листопада 2018 року
у справі № 905/1227/17

Розірвання сторонами договору, виконаного повністю або частково, не позбавляє сторін права на звернення до суду з позовом про визнання такого договору недійсним.

Що визнається недійсним?

Постанова ВП ВС від 14 листопада 2018 року
у справі № 161/3245/15-ц (провадження № 14-321цс18)

Недійсним можна визнати лише договір як правочин, і така вимога може бути заявлена як однією зі сторін, так і іншою заінтересованою особою, права та законні інтереси якої порушено вчиненням правочину. Договір як документ, а також дублікат чи копія такого документу не можуть бути визнані недійсними.

Форма правочину та її недотримання?!

У разі, якщо правочин вчинений без дотримання вимог щодо його форми він може кваліфікуватися як:

(а) нікчемний, у випадку якщо встановлений такий наслідок недотримання письмової форми на рівні закону (наприклад, ч. 2 ст. 1055, ч. 1 ст. 1257 ЦК);

(б) неукладений (невчинений) в тому разі, коли недійсність за недотримання вимог щодо форми не встановлено, але відповідний договір повинен вчинятися в письмовій формі і сторона правочину не виявляла свою волю для вчинення правочину (наприклад, не підписала правочин);

(в) вчинений, але заперечення однією із сторін факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами. Рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків (абз. 2 ч. 1 ст. 218 ЦК).

Недійсний правочин & невчинений правочин?!

Постанова ВП ВС від 16.06.2020

у справі № 145/2047/16-ц

Підпис є невід'ємним елементом, реквізитом письмової форми договору, а наявність підписів має підтверджувати наміри та волевиявлення учасників правочину, а також забезпечувати їх ідентифікацію.

Правочин, який не вчинено (договір, який не укладено), не може бути визнаний недійсним. Наслідки недійсності правочину також не застосовуються до правочину, який не вчинено

Недійсний правочин & невчинений правочин?!

Ухвала ВП ВС від 08.06.2021 у справі № 227/3760/19-ц

На переконання колегії суддів, позов про визнання договору недійсним з підстав, що підпис сторони в ньому є підробленим та, відповідно, застосування наслідків недійсності правочину, передбачених у статті 216 ЦК України, є належним та ефективним способом захисту порушеного права власності позивача в цій справі, тому вважала наявними підстави для передачі цієї справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду для відступлення від висновку (уточнення), викладеного в постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 червня 2020 року у справі № 145/2047/16-ц (провадження № 14-499цс19).

Кредитний договір не підписаний?!

Постанова КЦС ВС від 10 березня 2021 року
у справі № 688/3874/18 (провадження № 61-18438св20)

Кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, є нікчемним (частина друга статті 1055 ЦК України).

Правовим наслідком недодержання письмової форми кредитного договору є його нікчемність.

З урахуванням того, що у справі, яка переглядається, встановлено, що позивач не підписував кредитний договір і недійсність кредитного договору у випадку недодержання письмової форми встановлена законом та цей договір є нікчемним, то судові рішення підлягають зміні, адже позовна вимога про визнання його недійсним не є належним способом захисту прав і в задоволенні позову потрібно було відмовити з цієї підстави. Проте суди зробили правильний висновок про відмову у задоволенні позову.

Правочин щодо забезпечення виконання зобов'язання, вчинений із недодержанням письмової форми, є нікчемним (частина друга статті 547 ЦК України)

Постанова КЦС ВС від 26.05.2021 у справі № 552/6884/19

правовим наслідком недодержання письмової форми правочину про забезпечення виконання зобов'язання є його нікчемність.

Суди попередніх інстанцій встановили, що підпис від імені ОСОБА_1 у договорі поруки 07 квітня 2004 року № НАН2А000140153 виконано не ОСОБА_1, а іншою особою.

При цьому врахували конкретні обставини справи, процесуальну поведінку представників відповідача, зокрема, щодо ненадання оригіналу оспорюваного договору, дійшли обґрунтованого висновку про те, що вказані дії відповідача свідчать про ухилення від надання суду оригіналу договору поруки (необхідного для подальшого призначення та проведення експертизи), що унеможливило призначення та проведення почеркознавчої експертизи судом, яка, в даному випадку, має визначальне значення для встановлення обставин справи

За таких обставин, колегія суддів вважає за необхідне відмовити

в задоволенні позову з підстав необґрунтованості позовних вимог, у зв'язку з обранням позивачем неналежного способу захисту права, оскільки договір поруки від 07 квітня 2007 року № НАН2А000140153, сторонами якого зазначені АТ КБ «ПриватБанк» та ОСОБА_1, є недійсним у силу закону (нікчемним), і не підлягає визнанню недійсним у судовому порядку.

Зазначене не перешкоджає позивачу звернутися до суду на вказаних підставах з позовом за захистом своїх прав про застосування наслідків недійсності нікчемного правочину, що відповідатиме змісту відносин, що виникли між сторонами.

Недійсність правочину і нововиявлені обставини

Постанова ВП ВС від 25.05.2021 у справі № 752/4995/17

4/. Велика Палата Верховного Суду звертає увагу на те, що рішення чеського суду у цій справі не є доказом нововиявлених обставин, тобто не підтверджує їхню наявність, а є новим доказом, що може підтверджувати ті самі обставини, які були відомими позивачеві з моменту звернення з позовом до суду в Україні. Подання такого доказу спрямоване на переоцінку тих доказів, які вже дослідили суди першої й апеляційної інстанцій під час первинного розгляду справи. Тому правильними є висновки судів про відмову у задоволенні заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Жодних підстав для перегляду остаточних судових рішень, які ухвалили суди під час первинного розгляду справи, немає.

53. Велика Палата Верховного Суду вважає, що оскільки нововиявленою обставиною є не факт ухвалення судового рішення, не саме це рішення як юридичний факт, а обставина, яку у ньому встановив суд, то підстави для відступу від означених висновків немає.

Недійсність кредитного договору вчиненого неповнолітнім

Постанова КЦС ВС від 08.04.2020 у справі № 303/5942/17

Правочин який вчинений неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності без згоди батьків (усиновлювачів) чи піклувальника конструюється як оспорюваний;
правочин, який вчинений неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності без згоди батьків (усиновлювачів) чи піклувальника, може бути схвалений;
схвалення правочину, вчиненого неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності, має місце, якщо батьки (усиновлювачі) чи піклувальник дізнавшись про його вчинення, протягом одного місяця не заявили претензії другій стороні правочину. Тобто схвалення правочину припускається, якщо батьки (усиновлювачі) чи піклувальник довідавшись про правочин не заявили претензію іншій стороні;
по своїй суті схвалення правочину виключає можливість задоволення позову про визнання правочину вчинений неповнолітньою особою за межами її цивільної дієздатності без згоди батьків (усиновлювачів) чи піклувальника недійсним.

Позовна давність і ресцисорний позов

Постанова КЦС ВС від 14 березня 2018 року у справі № 464/5089/15

Тлумачення частини першої та п'ятої статті 261 ЦК свідчить, що потрібно розрізняти початок перебігу позовної давності залежно від виду позовних вимог. Вимога про визнання правочину недійсним відрізняється від вимоги про виконання зобов'язання не лише по суті, а й моментом виникнення права на захист. Для вимоги про визнання правочину недійсним перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалась, або могла довідатись про вчинення цього правочину. Натомість для вимоги про виконання зобов'язання початок перебігу позовної давності обумовлюється виникненням у кредитора права на вимогу від боржника виконання зобов'язання. Тому положення частини п'ятої статті 261 ЦК застосовуються до вимог про виконання зобов'язання, а не до вимог про визнання правочину недійсним.

Початок перебігу позовної давності за вимогою про застосування наслідків нікчемного правочину

Постанова КЦС ВС від 20.05.2020 у справі № 367/836/18

«апеляційний суд, дійшовши висновку про нікчемність укладеного між сторонами 20 квітня 2013 року попереднього договору, враховуючи вказані норми матеріального права, належним чином оцінивши докази, подані сторонами, правильно вважав, що перебіг позовної давності за вимогами про повернення отриманих відповідачем коштів за цим правочином розпочався з 20 квітня 2013 року, тобто з моменту, коли покупець передав, а продавець прийняв грошові кошти в сумі 65 877,00 грн.

Аналогічний по суті висновок зроблений Верховним Судом у постановах від 21 червня 2018 року у справі № 333/2051/16-ц (провадження № 61-9354св18), від 18 березня 2020 року у справі № 755/612/16-ц (провадження № 61-14687св19).

Доводи касаційної скарги ОСОБА_1 про те, що порушення її права на повернення отриманих відповідачем коштів за попереднім договором розпочалося з 22 грудня 2015 року, тому позовну давність вона не пропустила, є безпідставними, оскільки суперечать приписам частини третьої статті 261 ЦК України, якою встановлений перебіг позовної давності за вимогами про застосування наслідків нікчемного правочину»

Початок перебігу позовної давності за вимогою про застосування наслідків нікчемного правочину

Постанова КЦС ВС від 24.02.2021 у справі № 405/1018/17

Перебіг позовної давності за вимогами про застосування наслідків нікчемного правочину починається **від дня, коли почалося його виконання** (частина третя статті 261 ЦК України).

Аналіз частини третьої статті 261 ЦК України свідчить, що перебіг позовної давності пов'язується саме з початком виконання нікчемного правочину, незалежно від того, чи був такий нікчемний правочин виконано повністю і яка зі сторін здійснила виконання. Причому такий початок перебігу стосується будь-яких наслідків нікчемного правочину.

Фраудаторність від Юстиніана

Закон Бізнес

Фраудаторність від Юстиніана

Чому дарувати квартиру матері недобросовісно й коли відбувається «зцілення» нотаріального посвідчення договору?

№28 (1534) 10.07–16.07.2021

ВАСИЛЬ КРАТ, К.Ю.Н., ДОЦЕНТ,
СУДДЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

 7811

 7811

Fraus creditorum з римського права перекочував до українського правосуддя у формі фраудаторних правочинів. А визначитись із класифікацією таких правочинів допоміг своїми постановами Верховний Суд.

https://zib.com.ua/ua/print/148293-chomu_daruvati_kvartiru_materi_nedobrosovisno_y_koli_vidbuva.html

Гра з правочинами: за допомогою яких дій боржник намагається унеможливити повернення боргу

У чинному Цивільному кодексі України недобросовісна поведінка боржників, які в будь-який спосіб намагаються уникнути виконання своїх грошових зобов'язань, отримала належну оцінку. Зокрема, приділено увагу улюбленому способу боржників сховатися від боргів – укладенню фіктивних правочинів. Такі правочини згідно із вимогами статті 234 ЦК України визнаються судом недійсними.

Проте, за останні три роки судова практика значно розширила ознаки недійсності, виділивши в окрему категорію так звані «фродаторні правочини». Що це таке, чим вони відрізняються від фіктивних договорів, і які правові позиції з цього приводу сформулювала судова практика – про це видання «Борг.Експерт» запитало у судді Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Василя Крата:

– Не можна сказати, що тільки за допомогою фіктивних правочинів позичальники унеможливляють звернення стягнення на майно боржника.

https://borgexpert.com/stiahnennia-borhiv/sudova-praktyka/hra-z-pravochynamy-za-dopomohoiu-iakykh-dij-borzhnyk-namahaietsia-unemozhlyvyty-povernennia-borhu?fbclid=IwAR01I3R-8b1m7TPqXIYdQiRy1m2zSXYyhjNKqkZ5_BVQlaUWahMSyWvm2Mg

Фраудаторні правочини

Постанова ВП ВС від 03 липня 2019 року
у справі № 369/11268/16-ц (провадження № 14-260цс19)

Позивач вправі звернутися до суду із позовом про визнання договору недійсним, як такого, що направлений на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства (пункт 6 статті 3 ЦК України) та недопустимості зловживання правом (частина третя статті 13 ЦК України), та послатися на спеціальну норму, що передбачає підставу визнання правочину недійсним, якою може бути як підстава, передбачена статтею 234 ЦК України, так і інша, наприклад, підстава, передбачена статтею 228 ЦК України.

Договір дарування як фраздаторний

Постанова КЦС ВС від 24.07.2019 по справі № 405/1820/17

Цивільно-правовий договір (в тому числі й договір дарування) не може використовуватися учасниками цивільних відносин для уникнення сплати боргу або виконання судового рішення (в тому числі, вироку).

Боржник (дарувальник), який відчужує майно на підставі безвідплатного договору на користь своєї матері після пред`явлення до нього позову банку про стягнення заборгованості, діє очевидно недобросовісно та зловживає правами стосовно кредитора, оскільки уклав договір дарування, який порушує майнові інтереси кредитора і направлений на недопущення звернення стягнення на майно боржника. Тому правопорядок не може залишати поза реакцією такі дії, які хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але є очевидно недобросовісними та зводяться до зловживання правом.

Договір купівлі-продажу як фраздаторний

Постанова КЦС ВС від 07.10.2020 по справі № 755/17944/18

Договором, що вчиняється на шкоду кредиторам (фраздаторним договором), може бути як оплатний, так і безоплатний договір.

Застосування конструкції «фраздаторності» при оплатному цивільно-правовому договорі має певну специфіку, яка проявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати оплатний договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору. До таких обставин, зокрема, відноситься:

момент укладення договору; контрагент з яким боржник вчиняє оспорюваний договір (наприклад, родич боржника, пасинок боржника, пов`язана чи афілійована юридична особа); ціна (ринкова/неринкова), наявність/відсутність оплати ціни контрагентом боржника

Договір купівлі-продажу як фраздаторний

Постанова КЦС ВС від 19.05.2021 у справі № 693/624/19

очевидно, що учасники цивільних відносин (сторони оспорюваних договорів купівлі-продажу) «вживали право на зло», оскільки цивільно-правовий інструментарій (оспорювані договори купівлі-продажу) використовувався учасниками для недопущення звернення стягнення на майно боржника;

встановлені судами обставини, дозволяють зробити висновок, що оспорювані договори купівлі-продажу є фраздаторними, тобто вчиненими на шкоду кредитору;

до обставин, які дозволяють кваліфікувати оспорювані договори як фраздаторні відноситься: момент вчинення договорів (30 квітня 2016 року та 11 травня 2016 року, тобто після відкриття провадження, відмови в забезпеченні позову і до першого судового засідання в справі № 439/506/16-ц);

контрагент з яким боржник вчинив оспорювані договори (ТОВ «Автобастіон» вчинило оспорювані договори купівлі-продажу з ОСОБА_2, який був учасником ТОВ «Автобастіон» на момент їх вчинення);

ціна в оспорюваних договорах купівлі-продажу (транспортний засіб марки DAF, модель FA 95.430, 2005 року випуску, тип ТЗ сідловий тягач - Е, чорного кольору, шасі № НОМЕР_5, за ціною, яка складає 15 000 грн; транспортний засіб марки DAF, модель FA 95.430, 2005 року випуску, тип ТЗ сідловий тягач - Е, червоного кольору, шасі № НОМЕР_6, за ціною, яка складає 100 грн; транспортний засіб марки SCHMITZ, модель SKI 24, 1999 року випуску, тип ТЗ причіп фургон ізотерм-Е, сірого кольору, шасі № НОМЕР_8, за ціною, яка складає 100 грн);

Можливість визнавати недійсним правочин, який вже рішенням суду визнано дійсним

Постанова КЦС ВС від 18.11.2020 по справі № 569/6427/16-ц

рішення суду про визнання договору дійсним при недодержанні сторонами вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору «зцілює» тільки таку ваду як відсутність нотаріального посвідчення договору. І, відповідно, не виключається визнання договору недійсним, який був визнаний дійсним внаслідок відсутності його нотаріального посвідчення, як такого, що вчинений на шкоду кредитору (франдаторний договір). Приватно-правовий інструментарій (зокрема, визнання договору дійсним внаслідок відсутності його нотаріального посвідчення) не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу (коштів, збитків, шкоди) або виконання судового рішення про стягнення боргу (коштів, збитків, шкоди), що набрало законної сили.

Односторонній правочин як фродаторний
Постанова КЦС ВС від 24 лютого 2021 року у справі №
757/33392/16

Правочином, що вчиняється на шкоду кредиторам (фродаторним правочином), може бути як односторонній, так і двосторонній чи багатосторонній правочин. Застосування конструкції «фродаторності» при односторонньому правочині має певну специфіку, яка проявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати односторонній правочин як такий, що вчинений на шкоду кредитору. До таких обставин, зокрема, відноситься те, що **внаслідок вчинення одностороннього правочину відбувається унеможливлення звернення стягнення на майно боржника чи зменшується обсяг майна.**

—
Верховний
Суд

Дякую за увагу